

Η ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗ ΔΥΝΑΜΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΓΙΑ ΟΛΟΥΣ

Ἡ Ψυχολογία τῆς Μουσικῆς, σχεδόν ἄγνωστη στὴν Ἑλλάδα, ἀφοῦ μόλις πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἄρχισε νὰ διαδίδεται καὶ στὴν Εὐρώπη, εἶναι ἡ ἐπιστῆμὴ τῆς μουσικῆς, καταληπτὴ ἀπ' ὅλους, ποὺ μποροῦμε νὰ τὴν ὀνομάσωμε μὲ μιὰ λέξι, Μουσικολογία, καὶ ποὺ προορίζεται νὰ κἀν τοὺς μουσικοὺς βαθύτερους γινώστες τῶν μουσικῶν τῆς τέχνης τους, καὶ νὰ γυφωρῶσὶ τὸ μεγάλο χάσμα ποὺ χωρίζει ἐκείνους ποὺ δὲν γνωρίζουν οὕτε τὸ πεντάγραμμο ἀπὸ τὰ μυστήρια τῆς ῥαϊότερης καὶ γλυκύτερης τέχνης.

Αὐτὸ μοῦ ἐπιτρέπει νὰ δώσω, ἀπὸ τὶς στήλες αὐτῆς, μερικὰ στοιχεῖα ποὺ ἐβιάζεθα μῆσα ἀπὸ μακροχρόνιες μελέτες μου ἐπάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα σὺν μελέτηματα ποὺ μπορεῖ νὰ τὸ δεχθῆ κάθε ἀναγνώστης, χωρὶς ν' ἀπαιτεῖται καμμία ἰδιαιτέρη εἰδικὴ πρόγνωση.

Ὅπως ὁ Λόγος μὲ τὰ μέσα του, τὶς λέξεις, ὀνομάζει καὶ περιγράφει τὰ ἀντικείμενα τῶν ἐντυπώσεων καὶ καταστάσεων ποὺ δέχεται, παθαίνει καὶ ἐνεργεῖ ἡ ἀσθησις μας, ἔτσι καὶ ἡ Μουσικὴ μὲ τὰ μέσα τῆς, τὶς διάφορες δόξητες τῶν ἤχων, καὶ τὶς ποικιλίαι τῶν ρυθμῶν καὶ τῶν χρωματισμῶν, περιγράφει, μὲ διαφορτικὸ τρόπο, τὰ ἴδια περίπου ἀντικείμενα ποὺ περιγράφει ὁ λόγος.

Τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς περιγραφῆς, ποὺ καταρθάνουν ὁ λόγος καὶ ἡ μουσικὴ, εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἴδιον στὴν ἀνθρώπινη διάνοια, ἀνεξαρτήτως ἂν μεταχειρίζονται διαφορτικὰ μέσα. Τὸ ἀποτέλεσμα αὐτὸ ἀναφέρεται δι' ὄλοκληρον, στὴν ἐλεύθερὴ ἀνάμιση κάθε ἀντικείμενου τῶν ἐντυπώσεων καὶ καταστάσεων μας κατὰ τὴν περιγραφή του ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ λόγου καὶ τῆς μουσικῆς, ἐνῶ χωρὶς αὐτὴν τὴν περιγραφή εἶναι ἀδύνατη ἡ ἀνάμιση ὁποιασοῦν ἐντύπωσης ἢ καταστάσεως τοῦ πορελθόντος μας, ποὺ δὲν ὄφισαται πλέον ἐνεργητικὰ στὴν ἀσθησὴ μας.

Ἐτοῖς ἡ Μουσικὴ καὶ ὁ Λόγος ἀπὸ τὶς ὀρχῆς τῆς πρώτης ἐμφανισιάς τους μὲ τὴν γένεση τοῦ ἀνθρώπου, συνεπλήρωσαν τὴν μεγαλύτερη φυσικὴ ἔλλειψη ποὺ παρουσιάζει ἡ διάνοια τῶν ζῶων, ἐλευθερώνοντας τὸν νοῦ ἀπὸ τὸ κατ. θλιπτικὸ καὶ καταναγκαστικὸ περιορισμὸ τοῦ οἷς ἐντύπωσης καὶ καταστάσεως τοῦ πορῆντος καὶ ἀποδίδοντας σ' αὐτὸν ἐλεύθερη βουλευτικὴ ἐνέργεια, νὰ ἀνακαλεῖ ὅποτε τὸ θέλησι, τὴν ἀνάμιση τῶν ἐντυπώσεων καὶ καταστάσεων τοῦ πορελθόντος ποὺ δὲν ὑπάρχουν πλέον στὴν ἀσθησὴ του, μὲ τὸ ἄπλο μέσο τὴν περιγραφή τους μὲ τὰ μέσα καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ λόγου καὶ τῆς μουσικῆς.

Αὐτὴν τὴν στιγμή ἐγὼ μοῦζι μὲ τὸν σκόλο μου βλέπουμε τὴν καταγιδο. Ὁ σκόλος μου δὲν θά ξαναθυμῆθῆ τὴν καταγιδο ἐὰν δὲ θῆ μπροστὰ του παραπλήσια καὶ σχετικά μ' αὐτὴν σημάδια ποὺ θά τὸν κἀνουν νὰ θυμῆθῆ καὶ νὰ τὴν διασθῆσθῆ. Ἡ ἀνθρώπινη ὑπεροχὴ, ποὺ διαγράφεται δόλοκληρη στὸ ὅτι μπορῶ νὰ ξαναθυμῆθῶ τὴν καταγιδο καὶ ὁποιαδήποτε ἄλλη ἐντύπωση,

ὀποτεδήποτε τὸ θελήσω, ὀνομάζοντάς τῃ καὶ περιγράφοντάς τῃ μὲ τὰ μέσα τοῦ λόγου ἢ μὲ τὰ μέσα τῆς μουσικῆς.

Οἱ ἐντυπώσεις καὶ οἱ καταστάσεις τοῦ πορῆντος εἶναι πραγματικῆς καὶ ἐνεργητικῆς, ἐνῶ οἱ ἀνομήσεις τῶν ἐντυπώσεων καὶ τῶν καταστάσεων εἶναι τέλειαι ἢ ἀτελειαι ἀναπαραστατικῆς φύσεως, ποὺ τὶς δημιουργεῖ μὲ μηχανικὸ τρόπο ἡ διάνοια μας καὶ ποὺ παρουσιάζονται παθητικὰ καὶ ὄχι ἐνεργητικὰ στὴν ἀσθησὴ μας προκαλόντας μηχανικὰ καὶ παθητικὰ ἀισθήματα ποὺ πλησιάζουν στὴν ἔνταση καὶ στὴ δόνομη τῶν πραγματικῶν καὶ ἐνεργητικῶν ἀισθημάτων τῶν ἐντυπώσεων καὶ καταστάσεων τοῦ πορῆντος, ἀναλόγως μὲ τὴν ἐκφραστικὴ δύναμη τῶν μέσων τοῦ λόγου καὶ τῆς μουσικῆς, ποὺ τὶς περιγράφουν.

Ἐτοῖς διακρίνωμε πραγματικῆς καὶ ἐνεργητικῆς ἐντυπώσεως καὶ καταστάσεως τοῦ πορῆντος ποὺ γεννοῦν πραγματικὰ καὶ ἐνεργητικὰ ἀισθήματα καὶ μηχανικῆς καὶ παθητικῆς ἐντύπωσης δημιουργούμενης ἀπὸ τὰ περιγραφικὰ μέσα τοῦ λόγου καὶ τῆς μουσικῆς ποὺ γεννοῦν μηχανικὰ καὶ παθητικὰ ἀισθήματα.

Τὰ μέσα τοῦ λόγου καὶ τῆς μουσικῆς περιγράφουν μὲ διαφορτικὸς τρόπος τὰ ἴδια περίπου ἀντικείμενα τῶν ἐντυπώσεων καὶ καταστάσεων μας μὲ κοινὸ σκοπὸ τους νὰ γεννήσουν στὴν διάνοια μηχανικὰ καὶ παθητικὰ ἀισθήματα ἴσα ὅς ἔνταση καὶ ὄς δόνομη μὲ τὰ πραγματικὰ καὶ ἐνεργητικὰ, ποὺ τὸ καταρθάνουν μὲ τὴν αὐτὴν προσπάθεια ἐπάνω στὴν ἐξέλιξη τῆς περιγραφικῆς καὶ ἐκφραστικῆς δυνάμεως τῶν μέσων ποὺ μεταχειρίζονται.

Συνεπῶς τὸ πρῶτο μᾶθημα ἀναφέρεται στὸ νὰ διακρίνωμε τὴν ἐκφραστικὴ καὶ περιγραφικὴ δύναμη τῶν μέσων τοῦ λόγου καὶ τῆς μουσικῆς καὶ νὰ ἐξετάσωμε τὸ πόσο καὶ κατὰ πόσο αὐτὰ πετυχαίνουν τὸν κοινὸ σκοπὸ ποὺ ἐπιδοκῶν.

Οἱ περιγραφῆς τῆς καταγιδοῦς μὲ τὰ μέσα τῆς μουσικῆς, ἀπὸ τὸν Μπετόβεν στὴν δεθ του Συμφωνία, ἀπὸ τὸν Ροσσίνι στὴν εισαγωγὴ τοῦ Γουλιέλμου Τέλλου, ἀπὸ τὸν Βάγνερ στὸν Ἰπτάμενο Ὀλλανδῶ καὶ ἀπὸ τὸν Βέρδι στὸν Ριγολέιτο, σὺν προοίμιο τῆς σκηνῆς τῆς δολοφονίας τοῦ Δουκῆ ἀπὸ τὸν ληστὴ Σπαρφοῦτσιε, ὑπερέχουν φαιερά ἀπὸ κάθε ἄλλη περιγραφή ποὺ ἐπιχίρισε ὁ λόγος, πράγμα ποὺ ἀποδεικνύει μὲ τρανὸ τρόπο, ὅτι τὰ ρυθμικὰ καὶ ἡχηρὰ ἀντικείμενα περιγράφονται καλύτερα ἀπὸ τὴν μουσικὴ.

Ἄλλα ἡ περιγραφικὴ δύναμη τῆς μουσικῆς δὲν μειονεκετὶ καὶ σ' ἄλλα πολλὰ ἀντικείμενα ποὺ δὲν εἶναι καθόλοιο ρυθμικὰ καὶ ἡχηρὰ, ἀλλὰ δείχνει ἀπερίοριστη ὑπεροχὴ καὶ σ' αὐτὰ τὰ ὑποκειμενικὰ, ὅπως εἶναι ὅλεαι οἱ καταστάσεις τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, ἡ θλίψη, ἡ χαρά, ἡ ἀγάπη, ἡ ἀγωνία, ἡ ἀπογοήτευση, ἡ ἐλπίδα. Ποιάς ὅμοιος στὴ χαρά, μπορεῖ νὰ παραβληθῆ μὲ τὴν μουσικὴ τῆς χαρᾶς τὸ φινάλε τῆς 9ης συμφωνίας τοῦ Μπετό-

βεν; Το όνομα ποίημα του μεγάλου Σίλλερ, φαίνεται μηδαμινό μπροστά στο μεγαλείο της μουσικής.

Μεγάλο παράδειγμα, για την σύγκριση των περιγραφικών δυναμικών του λόγου της μουσικής, θα μένι c'ωνίως, το πρώτο τραγούδι Opus 1, No 1, «Ο βασιληάς των σκλήθρων» που τό έγραψε δεκαεξαετής ό μεγάλος Σομπερτ έπάνω σέ ποίηση του μεγάλου Γκοϊτε. Κι' οι δύο αναμφισβήτητα μεγάλοι, ό ένας μουσικός και ό άλλος ποιητής, προσπάθησαν νά αναπαραστήσουν τό ίδιο πράγμα, ό καθένας μέ τά μέσα και τά στοιχεία της τέχνης του.

Ο ποιητής αποκαλύπτει βέβαια στόν νοΐ του ό αναγνώστη ένα ώρισμένο αντικείμενο, τη θλιβερή ιστορία ενός πατέρα που τρέχει μέ τ' όλογο μέσα στό δάσος πηγαίνοντας στό γιατρό τό άρρωστο παιδί του. Τό παιδί μέσα στήν έπιθανάτια άγωνία του, βλέπει φαντάσματα γύρω του, τόν βασιληά των σκλήθρων, τό Χάρο, που στήνει τίς κόρες του σέ χορό γιά νά τό κλωνέψη και νά τό πάρη κοντά του. Ο πατέρας μέ λόγια σπείρης στοργής προσπαθεί νά καθουχήσει τόν γιοΐ του, αλλά κιταλαβαίνει συγχρόνως πώς ή άγωνία του παιδιού του είναι ή τελευταία. Και φθάνοντας στό κατώφλι του γ'ατρού, ξεπεζεύει, βλέποντας τό παιδί του στήν άγκαλιά του νεκρό.

Οι στίχοι δημιουργοΐν μία άοιστουρηματική εικόνα και άτμόσφαιρα, άφίνοντας έλεύθερο τόν αναγνώστη νά αναπλάση, ανάλογα μέ τήν δύναμη της φαντασίας του, όλα τό παρεπόμενα και όλα όσα λείπουν από αΐτούς χωρίς ώρισμένη περιγραφή τους. Αντίθετα, ή μουσική δίνει ώρισμένη μορφή σ' όλα αΐτά που λείπουν από τούς στίχους, και μέ τήν δύναμη της φαντασίας ενός Σομπερτ, τά περιγράφει μέ μία άφραστ., παραστατικότητα, δεσμεύοντας τήν φαντασία του αναγνώστη και του άκροατή από κάθε έπιτυχημένη ή άνεπιτυχή άποπλάηση.

Ο καλπαμός του άλόγου μέσα στή νύχτα, τό πέραςμα του ανέμου μέσα στό δάσος, οι θλιμένοι ψίθυροι τών κλαδιών, ή άγωνία του πατέρα, ή στοργή, ή έκαρτερηση, ή άγωνία του παιδιού, οι αντίλαλοι τών φαντασμάτων που βλέπει, όλα είναι ζωντανά και ζωντανεύουν μέ τη μουσική του Σομπερτ, παρουσιάζοντας ένα άνέκφραστο και άνεξήγητο φαινόμενο, μία άσύγκριτη ύπεροχή στά περιγραφικά και έκφραστικά μέσα της μουσικής.

Αΐτά μάς άποδεικνύουν μέ φανερό τρόπο, ότι όχι μόνο τα ρυθμικά και ήχηρά αντικείμενα παριστάνονται καλύτερα από τούς ήχους και τούς ρυθμούς της μουσικής, αλλά και όλες οι καταστάσεις της ανθρώπινης υχής, σέ όλα τά ένδόμυχα και άνέκφραστα βάθη τους.

Η μουσική μέ τά περιγραφικά μέσα της δημιουργεί μηχανικά και παθητικά αισθήματα στήν διάνοια, άσυγκρίτως έντονότερα από τόν λόγο, που φθάνουν πλησιέστερα στήν τελειότητα τών πραγματικών και ένεργητικών αισθημάτων που προκαλοΐν σ' αΐτήν οι έντυπώσεις και οι καταστάσεις του παρόντος.

Και ένα από τά κυριότερα και πρωταρχικά ζητήματα της ψυχολογίας της μουσικής, που θα εξετάσουμε στό δεύτερο κεφάλαιο, είναι ή διαφορά που παρουσιάζουν τά έργα της μουσικής και του λόγου, που δημιουργήθηκαν κάτω από τήν έπιρροή πραγματικών και περιγραφικών αισθημάτων, δηλαδή τά αΐθόρμητα και έμπνευσμένα έργα που έγράφησαν έγκεφαλικά, ύπό τήν έπιρροή μηχανικών αισθημάτων, χωρίς τό προνόμιο της έμπνεύσεως.